

sande föredömen i flit och övriga dygder. Den verkliga triumfen firade vi, när vi vid ett tillfälle lyckats avstyra de tidigare vanliga, vilda bataljerna mellan Östestan och Västestan. Vi blev vid detta tillfälle högtidligen omnämnda i morgonbönen såsom pionärer för frid och fred. Av de två kamraterna är den ene, Alfred Ringnander, nu järnvägstjänsteman i Örebro, den andre, Axel Vikström, är bankkamrer i Kalix.

Mina studier synas i varje fall icke ha blivit lidande av det intensiva idrottsutövandet, ty jag avlade folkskollärareexamen redan vid nitton års ålder.

K. E. Renqvist.

Minnen från Uppsalabygden 1841—1880.¹⁾ — Social, politisk och pedagogisk ideologi.

Av Folkskolläraren C. G. Lundegrén, Björklinge (1890—93).

A. Skolgång. Seminarium. De första lärareåren.

Min skolgång började i Heliga Trefaldighets församling [invid Uppsala] och jag fick der se och erfara en afskyvärd utöfning af det viktiga skollärarkallet.

Skolrummet [= sockenstugan] hade fasta väggbänkar och 2:e långbord. Barnen sutto omkring väggarna och höllo i sina böcker. Läraren var en supig, rå organist och klockare. Då barnet vid innanläsning staplade fick det ett par »glasögon» (blott bågar af trä), som kunde ökas till tre par. Till skamplats nyttjades understundom den stora kakelugnsskänken och nedstukning under bänken vid dörren. Vid barnens skrik kom flere gånger folk in från gatan för att afstyra tyrannens framfart. Icke sällan hade han vikarier, som med oss hade oskickliga pojkkupptåg, hvilka äfven kunde gifva anledning till bestraffning.²⁾

År 1832 intogs jag vid 9 års ålder i min födelsestads [Uppsala] folkskola med det förnäma namnet »Prins Gustafs skola», der jag sålunda fått inhemta mitt första egentliga vetande.

Det kommer för mitt minne händelser från min skoltid i denna folkskola 1833. En 20-årig yngling »tittade ur klassen» och blef af den knapt hälften så gamle monitören nedflyttad. Förseelsen förnyades och han skulle nu visas till kakelugnen för att skämmas och bestraffas, men gjorde motstånd. Andra läraren, Hellman — en nog bra lärare, men het — ser striden, kommer och ger ynglingen en örfil, men får sjelf en ännu kraftigare till svar. Subordinationsbrott! Hellman blef

¹⁾ Ur Sveriges allmänna folkskollärareförenings arkiv.

²⁾ Jfr ASU 36 s. 45 om »tjärmorda glasögon» såsom straff i folkskola. I denna serie finns på många ställen skildringar rörande skolstraff. På »åsnabänken» placerades obegåvade och lata elever i Silviiska donationsskolan i Tun i Västergötland, där folkskolläraren J. G. Grönvall »regerade» 1866—1899; jfr minnesskriften Skara stifts Folkskollärareförening 1852—1927 s. 172. Uttrycket åsnan pekar direkt på läroverkens tidigare straff- och skymfvokabulär. Från läroverken ha folkskolorna förr inlånat det mesta av både gott och ont. — Den »motbok», som här nedanför i texten nämnes är en parallell till de anmärkningsböcker som under 1840-talets senare hälft infördes (på ett slags tveksamt prof) i t. ex. Västerås läroverk; jfr ASU 40 s. 116.

flat och lugn. Ynglingen dömdes af den stränge Anders Oldberg till mörk arrest, som för ändamålet fanns inrättad i en skrubb på vinden. Vidare fick han derefter ett slags motbok, deruti läraren gaf honom betyg öfver flit och uppförande. Den skulle dagligen visas och påtecknas af mästaren, husbonden. Ett annat exempel: En mindre vetande gosse stod under flere terminer i skolans nedersta cirkel, emedan han ej kunde redogöra för alfabetet i alla dess olika former efter Vexelundervisnings Sällskapets tabeller. Hvertill dylika skolseder ledde är lätt begripligt — den ene blef hatfull, den andre galen. Pestalozzis förnuftiga skolprinciper borde likväl redan denna tid varit kända.³⁾

Enligt hvad jag mins, erhöll jag blott *en* örfil af den stränge, men framstående pedagogen Oldberg. Han gaf mig ett mycket godt skolbetyg, samt uppmanade mig vid 13 år att gå qvar för att förvärfva kännedom i Lancasters skolmetod, hvilken dråpeliga kunskap då nära nog ansågs tillräcklig för att man skulle blifva kompetent barnalärare.

Derefter antogs jag af sedermera kyrkoherden C. G. Anjou till medhjelpare i stadens söndagsskola, der jag understundom var ensam, ehuru många lärjungar voro äldre än jag. Den anspråkslösa lönen utgjorde 8 sk. b:co för hvarje söndags e. m.⁴⁾

Sedan jag 1840 tagit organist-examen vid Musikaliska Akademien blef jag antagen att hvar 3:dje söndag göra tjänst i Slottskyrkan, för den dråpeliga lönen af 10 Rdr rgs per år.⁵⁾ Samtidigt blef jag vårterminen 1841, under Rektor Oldbergs tjänstledighet för utgifning af sina skolböcker, antagen till biträdande lärare i Prinsens skola, utan annan ersättning än ett godt rekommendationsbetyg af Domprosten Thorsander och Oldberg.

Genom bekantskap med kyrkoherde C. J. Rydells i Skuttunge svåger rekommenderades jag att höstterminen 1841 emottaga den af ekonomie direktör Norenus derstädes nyligen stiftade skolan, med lön omkring 200 kronor, samt till bostad en liten kammare.⁶⁾ Samme man donerade frälseräntor till prest- och skollärare-enkors i församlingen underhåll, samt dessutom 40,000 Rd:r till Erkestiftets prest-enkor. Skollokalen var lika beskaffad som i Trefaldighet, och materielen var ytterst torftig. Här, som i allmänhet på landet denna tid, ville föräldrarne, med högst få undantag, icke att barnen skulle läsa annat, än hvad som behöfdes för att »läsa sig fram för presten», skriva och räkna. Vid nattvardsläsningens början följande vår skickade kyrkoherden upp läsbarne till skolan med helsning att jag skulle läsa med dem två dagar i veckan och han sjelf en dag. Med anledning deraf

tillsade jag barnen att då de nästa gång kommo skulle de hafva den bestämda inskrifningsavgiften, 16 sk. b:co, med sig. Detta omtalade barnen för kyrkoherden och han svarade att de icke behöfde detta. På aftonen kallades jag till prestgården, då kyrkoherden tillkännagaf att läsbarne icke vore att betrakta som skolbarn. På min invändning att jag i så fall icke hade med deras undervisning att beställa, uppstod tvist, som slutade med att jag erhöll en skrapa. Men, följande dag besinnade kyrkoherden sig och kom upp till skolan och tillsade mig, att då läsbarne dernäst kommo skulle jag vid hemförlofningen tillsäga dem att icke återkomma förrän kyrkoherden serskildt tillsade derom — som icke vidare skedde.

Kyrkoherde Rydells hus var denna tid ett enkelt gammaldags gästfritt presthus. Hans t. ex. hvardags qvällsmat var ständigt smör, halstrad strömming och rågmjölsgrot. Men då jag 1847 återkom till trakten var det helt förändradt. Familjen var splittrad och gubben dog efter några år, såsom en beklagansvärd enstöring.

Allmogen var i allmänhet bärglig och visade icke sällan sin tacksamhet mot skolläraren, hvartill den hade så mycket större skäl, som skolan kostade församlingen nära intet i underhåll. Här gjorde jag bekantskap med vännen Olof Sundberg i Björklinge, i hvars sällskap jag var någon gång i hvarje vecka.

En dag på hösten 1842, då jag satt i min anspråkslösa skola, kom en livrärklädd betjent åkandes med bref från Oldberg, hvaruti jag fick veta, att om jag hade lust att emottaga förenad tjänst i Forsmark med vilkor att följande termin genomgå det då öppnade folkskollärareseminariet, skulle jag genast medfölja budet till Upsala för att derefter fortsätta resan med studeranden baron C. G. af Ugglas till Krusenbergs, der hans far Excellensen grefve G. af Ugglas på resa till Stockholm uppehöll sig hos sin måg. — Lillfingret bjöds af den höge mannen, mina betyg genomsågos och jag skulle oförtöfvat resa till Forsmark för att profva som organist och klockare, samt 14 dagar derefter inhemta svar hos baronen. Allt gick efter önskan. Sannolikt

³⁾ Jfr rektor E. Bjelfvenstams utredning om Pestalozzi i Sverige: Verdandi 1927. Flera av P:s böcker hade blifvit jämförelsevis tidigt utgivna i vårt land, men hans viljefostran och anda ha tyvärr icke ännu brutit igenom hos oss.

⁴⁾ Den enda ingående skildringen av det sorgligt dramatiska livet i sådana slags söndagsskolor (i huvudstaden) har jag räddat åt eftervärlden: i ASU 71 s. 67—70.

⁵⁾ Lokalen är nu uppläten åt Uppsala landsarkiv.

⁶⁾ Om äldre tiders donationer till svenska folkskolor jfr P. Paulsson: Historik öfver Folkundervisningen. 1866.

var detta förnämsta orsaken till att jag blef den först inskrifna eleven vid Upsala seminarium.⁷⁾

Min inträdesexamen der skedde den 16 januari 1843. Genomgick slutexamen den 14 juni samma år tillika med sex kamrater i öfre afdelningen. Jag kan ej erinra mig att vi voro fler än G. Sundelius, som smakat på latin och som slutligen afled såsom lärare i Tierp; Björling, Gefle, hvilken fick afsked för döfhet; D. Wallenström, Schebo bruk, död; E. Liljefors, Skuttunge, som snart tog afsked; G. Sundelin d:o; och O. Sundberg, som kom till seminarium den 5 april. Han hade förmåga att vara vid boken från kl. 3 å 4 på morgnarna. Meningen var att Sundelius och jag skulle få examen tidigare, men jag hindrades af sjukdom och genom min broders död, och den från deltagandet i våra arbeten befriade Sundelius blef heller icke färdig. Då jag 1861 besökte Tierps skola, den enda i den stora församlingen, hade han 28 lärjungar och sade sig icke hafva umgänge med någon annan än [kyrkoherden] prof. Lindgren. Ingen mer än Wallenström och jag uppnådde pensionsåldern i skolans tjänst.

Den 8 februari hade 19 nykomna elever inträdesexamen. Seminarii lokaler var en mindre sal på öfre botten och en större på nedre i södra ändan af Prins Gustafs skolhus.

Öfre afdelningens elever fingo en stor del af skoltimmarne biträda läraren i folkskolan. Sjelfva blefvo vi undervisade någon timme före och efter skoltiden dels hemma hos föreståndaren A. Oldberg och andre läraren C. J. Landgren, dels på seminariet. En af eleverna, Björling, en kunskapsrik och god kamrat, undervisade i historia och en student Edman i grammatik, geometri och naturlära.

Vi seminarister voro inbjudna till det första s. k. Folkskolläraremötet i Upsala, som hölls den 6—8 maj 1843. Der vågade ingen lekman-folkskollärare öppna sin mun.

Vid detta möte fattades märkliga beslut eller gjordes märkliga uttalanden om a) förbud för skolläraren att förklara katekestyckena; b) lärjungens skyldighet att med frågor och svar utantill uppläsa sina lexor ordagrant från början till slut; c) att lärjungen ej, vid ökad straff, fick se ur bok eller vika hufvudet i vinkel från vinkeln midt; samt d) att en lärare med lätthet kunde sköta en skola på 100 lärjungar fr. o. m. abcdarier. Mot det sistnämnda beslutet hade såväl rektor Schmidt som Oldberg protesterat, men en nyutnämnd skolprest, Lundberg — som hvad jag tror aldrig förut skött en skola — råkade hafva sista ordet och påstod med bestämdhet »att det med lätthet lät sig göra». Han blef dock sedan, i närmaste socken till mig,

Walö, den grundligaste vederläggare af sina egna ord: Walö skola blef en visa i trakten.

Detta möte, som är något partiskt skildradt af rektor A. N. Schmidt i rektor A. Oldbergs »Handbok i Pedagogik etc.», tryckt 1843, kunde lika riktigt hafva kallats för prestmöte. De här ofvan uttalade besluten b) och c), som icke återfinnas i herr Schmidts beskrifning tillämpades derefter, såväl i Upsala skola, som sannolikt i andra stora folkskolor, så länge Lankaster-metoden och lärarebrist var rådande.⁸⁾

⁷⁾ »Då jag långt senare skjutsade rektor M. W. Norlén till Läby skola, var han så artig, att han omtalade, att jag var den först inskrifne eleven vid Upsala seminarium, hvilket jag och tror var bland de först eller redan vårterminen 1843 öppnade seminarierna. Han omtalade äfven, att han var sinnad att skriva folkskollärareseminariernas historia, samt bad mig få något materiel, som upplyste om förhållandena denna tid. Jag kände min oförmåga, helst jag inga andra anteckningar gjort, än högst ringa rörande mig sjelf. Icke heller vågade jag lita på mitt minne huru denna viktiga inrättnings första ämne till frukt utvecklades af de högt aktade ordinarie lärarna, föreståndaren A. Oldberg och C. J. Landgren, båda tillika ensamme lärare i Upsala stads, den tiden, enda folkskola. Alltså lofvade jag icke.»

Här må tilläggas att åtskilliga utexaminerats till folkskollärare i Uppsala även före 1843. Om detta och Martinelles utgivna Anteckningar jfr ASU 47—48 s. 247 samt inskrivnings- och examensuppgifter från den tiden i Uppsala nuvarande seminarii arkiv.

⁸⁾ Uppsala folkskolors första tider skildras i Upps. stadsfullm. tryck 1921 Ser. A N:o 9: Bidrag till Uppsala folkskolors historia av K. W. Herdin. Upps. 1921. Rektor Oldbergs inställning framgår rätt väl av hans tryckta Tal vid Första Års-Festen för Barnen i Fattig Skolorna uti Upsala D. 17 oct. 1841, tryckt i Uppsala s. å.

Antydda besluten vid mötet äro nära befryndade med de preussiska regulativen av 1854, i vilka de svenska seminarierna i stor utsträckning voro insnörda till seklets slut. Jfr Oldberg: Praktisk . . . Pedagogik, Sthlm 1843, 1846 s. 199—211 samt editionen av ärkebiskop af Wingårds högtidstal. I den förra ingår bland annat didaktik, metodik, disciplin, reglemente för Uppsala folkskola, Uppsala folkskoleseminarii organisation, reglemente för det och Stockholms, förteckning å läroböcker och skolmaterial, rektor A. N. Schmidts redogörelse för meranämnda läraremöte i U. 6—8/5 1843. I avdelningen kristendomsmetodik kräves en mekanisk, sönderhackad, ordagrann kunskap i katekes och biblisk historia. Överläraren Joh. Ohlander citerar dessa krav i sin utmärkta framställning »Göteborgs folkskoleväsen», Gbg 1923 s. 62 och tillägger: Man måste med Schartau medgiva, att tillvägagångssättet »icke är för den saken passande». Det måste bli samma hackmat och mekanik, som sedan överflödade i den högtberömda pedagogissan Fru Röhlis i Falun Hänvisningar om Sättet att undervisa barn att rätt läsa, förstå, draga lärdomar af, göra tillämpningar på och kunna bedja utur den Heliga Skrift. Till begagnande i familjelifvet och i skolor. Falun 1843. — Och vidare även i rektor Fredrik Lundgrens Handbok samt i överläraren Jonas Swärds och seminarie-rektor H. Bergendals lektioner (ASU 71 s. 168, 266).

Man måste uppta Lundegréns referat med en viss försiktighet, så snart de avsågo prästmän; hans upprepade påstående att ärkebiskop af Wingård sagt seminaristerna vara råa, strida mot dennes avtryck av sitt anförande. Lundegrén såg rätt, när han såg en svart prästroök. En bidragande orsak till en sådan inställning torde varit, att han hade förenade tjänster (klockare-, kantors- organist- och lärare-tjänster). Sådanas innehavare liksom ock äldre tiders klockare på landsbygden synas mycket ofta och länge legat i fiendskap med sina kyrkoherdar. I en finlands-svensks, prof. R. Wikunans, uppteckningar ur folkmun upptagas uttalanden som

I de förevisade undervisningsproffen fingo äfven någre af seminarierne deltaga. Så hade jag fått geografi mig ålagdt. Barnen fingo ur minnet på svarta taflan upprita gränserne af Pyreneiska halfön och derinom teckna de större bergsträckningarne och vigtigare flodernas lopp, samt utlägga punkterna för de större städerna, hvilket syntes mycket intressera mötesdeltagarna.

Efter det jag slutat seminariekursen, deltagit i en oskyldig zwyck samt tagit afsked och erhållit välönskningar af de vördade lärarne Oldberg och Landgren samt kamrater, reste jag till Forsmark mid-sommaren 1843. Såsom omyndig kallades jag första året för vikarie och landade i brukets kontorsbyggnad tillsammans med bokhållare, läkare och apotek, samt fick fritt vivre — kost i prestgården — och lön med sportler omkring 200 kronor.

Skolan hade en längre tid varit inställd. Arbetet däri var efter en gammal förstörd klockare såsom att bryta vildmark. Den började genast i en trång, usel lokal med omkring 100 barn. Ehuru ung grep jag förtröstansfullt den ärevärdige Lankasters kommandostaf och satte småningom, efter många vedervärdigheter, den smorda maskinen i gång, till ett surr och gny, som skulle kunna försätta en nutida inspektor i skratkonvulsion eller raseri.

Kraftigare föda och lifligare umgänge gjorde väl sitt till, att jag med min svaga helsa uthärdade i den ansträngande skolan, men en vigtig erfarenhet fick jag derjemte göra, nämligen, att det icke alltid är så fördelaktigt, som mången tror, att hafva fri läkare och fria medikamenter. Både patient och läkare (synnerligast om han såsom här var blott gymnasist-fältskär från 1813—14 års krig) förledas lätt att missbruka de senare, till stor skada.

I Forsmark blef J. H. Söderbaum pastor år 1844. I motsats till sin företrädare besökte han skolan ofta och deltog icke sällan i undervisningen. Han var den ende pastor under mina 38 tjensteår, som sökte fullgöra sin pligt i detta afseende.

Följande år byggdes nytt skolhus med sal och två mindre rum. I det ena rummet uppställdes barnens matsäckar, i det andra skolmateriel. Salen fick 10 hvälfda fönster. Men der fanns blott en kakelugn; så att då denne var het i den ena delen af rummet, kunde det vara tumstjock is i den andra. — Inredningen bestod af långbänkar och af en kateder placerad midt emot kakelugnen. Å yttre väggen anbringades i gyllene bokstäfver »Eugenias skola», till minne af Excelsens fru, född Stedingk, som varit mycket älskad af sina underhafvande.

Den gamla skolan inreddes till 2:ne rum åt mig med kök en trappa ofvan.

Under en resa till vännen Sundberg i Nora (i Uppland) 1846, då jag var borta i 14 dagar, växte quarters hög svamp från golfvet utåt väggarna i min nya bostad.

B. Vänskap med afbrott. Planerad lifsföring.

Wid tillträdet och öppnandet af den förenämnda skolan i Skuttunge 1841 hade jag gjort bekantskap med denne Sundberg, som var några år äldre än jag och som då var stadd på samma bana i grannsocknen (Björklinge). Snart delade vi tankar och en innerlig vänskap blef knuten. Efter några år fingo vi befordran på skilda håll, den ene drog 1843 åt nordost [jag till Forsmark] och den andre 1845 åt nordvest [till Nora församling i Uppland]⁹⁾, och 12 mil skiljde oss; men nu fick posten framföra de ömsesidiga tankarna. En gång under denna tid sammanträffade vi i Sundbergs enkla hem, der jag dröjde en vecka, under hvilken vi på en utflykt till det natursköna Gysinge vid Dal elfven voro i lifsfara vid färd utför dess forsar.

Senare gästade vi hvarandras hem hvarje år, så länge Sundberg utövade lärarekallet. Men år 1852 lemnade han katedern och vände sin håg och sitt goda hufvud åt mera praktisk och omfattande verksamhet. I den hade han stor och kraftig framgång. Hans rastlösa lif,

vittna därom; kyrkoherdarna framstå i dessa ordstäv ej sällan såsom lärdomens, maktens och konservatismens förbenade representanter, de där besegras eller tilltvålas av de olärda, listiga eller kvicka klockarna. Interiörer om otålighet eller hat parterna emellan ges t. ex. i Cavallin: Lunds stifts herdaminne II s. 124, III s. 227 samt i Virdestam: Smäländska gestalter s. 143—153. Och hur en hel församling stod mot pastor kan framläsas i protokoll 1810 6/5, 28/10 i avskrifter i SAF:s arkiv: Handl. från V. Vingåker (kuvertet 1890—1 av F. A. Frölen).

Många klockare voro inte Guds bästa barn; jfr i Link. stifts bibl. en dyliks dagbok om ständigt festande. Liksom Gävle gymnasii förste teologie lektor (jfr ASU 68—69 s. 201, 202) kunde en och annan få intyg blott om några timmars eller någon kort periods nykterhet. Jfr Lunds landsarkiv Domkapitlets i Lund skrivelser XIII: 14; andra prosteribunten tern 1, 2. Där meddelas av nådärspredikanten i Tommerup den 19/1 1780 bland annat: »§ 6. har klockaren varit Student. Jtem är nykter 3 gånger om året». En motskrift från ett stort antal sockenbor lämnar nykterheten oberörd och anför bland klockarens många förtjänster, att han förtroligen tröstar de sjuka med Guds ord [så] att präst ej behöver eftersändas, och att han kan tydligt läsa upp skrivna kungörelser (det sista troligen ett hugg åt nådärsprästen). Jfr Nya Norrland 8/9 1937 s. 8 (om A. T. Blomqvist i Nätra).

⁹⁾ Nora och Tärnsjö i nordvästra Uppland, väster om Tännaren, söder om Gysinge, sydost om den punkt där Upplands, Gästriklands och Dalarnes tänkta gränslinjer sammanträffa i Dalälven. — Om Nora sockens skolväsen under 100 år jfr Folkskollärarnas Tidning 43/1927.

Björklinge ligger några mil n. v. om Uppsala.

Den nedan nämnde läraren Martinelle lät i bokform trycka En utnött folkskollärares minnen. Jag vill minnas att de voro ganska intetsägende.

så inom kommun som långt utom densamma, gjorde att han glömde den gamla vännen.

Efter vid pass tio års afbrott af våra förra förbindelser fick jag händelsevis veta, att han på resa genom Upsala fanns för tillfället att träffa hos en handlande — och jag beslöt att uppsöka honom —. Snart kom samtalet in på den olika verksamheten på våra banor och deraf härledande olika ekonomiska ställning; och som frukosten syntes hos honom hafva varit något för stark, urartade öfversitteriet i tredje mans närvaro till förnärmelser, så att jag vid första tillfälle, besviken och nedstämd, aflägsnade mig.

Under 30 år efter detta sammanträffande hade vi ingen beröring med hvarandra, men som jag blifvit uppmanad att någon gång besöka 2:ne af mina gamla skolbarn i H[uddung?], bjöd jag sommaren 1890 min likaledes pensionerade och mångårige vän och efterträdare i Skuttunge att göra mig sällskap. Wi besökte 2:ne gamla kamrater i vägen, där vi blefvo vänligt och gästfritt emottagne, samt vistades 2:ne dagar i ett det angenämaste bondhus jag lärt känna.

Under resan fick jag veta att S. med fru lefde aktade och nöjde i sitt första hem vid Nora kyrka, der han tillika förestod den rätt stora Ternsjö-posten.

Det goda omdömet upplifvade min önskan att träffa de äldre makarne och vi utsträckte resan till Nora. På kyrkovallen efter gudstjenstens slut möttes vi. Tårarne kommo honom i ögonen vid mitt oväntade besök, och vi skulle genast flytta vårt restyg till hans hem.

Här gästade vi 3 dagar, under hvilka vi m. fl. med stort nöje hörde Sundberg ännu skickligt traktera den rätt stora, med 2 klaver försedda orgeln, hvarefter vi inbjödos till kyrkoh. Westblad, f. d. seminarielärare. En af dagarne företogs i Sundbergs sällskap en resa till förrnämnda Gysinge bruk, nu öfver 7 broar, från holme till holme, besågo de storartade bruksanläggningarne, de för timmerflottnings under S:s ledning anlagda fördämningarne, och under vägen en af S. anlagd brunns- och badinrättning, der i många år funnits läkare och apotek, samt det af honom likaledes anlagde sågverket vid Ternsjön. Efter förstnämnda besök hos Sundberg (1846) tog jag hemvägen öfver Björklinge. Organist- och skollärartjensten der var ledig men den tänkte jag då så mycket mindre söka, som jag visste att Sundberg dertill skulle uppmanas och vore säker om att vinna densamma. Men efter hemkomsten fick jag helt oväntat uppmaning från honom att sända min ansökan, emedan han ej fann det för sig fördelaktigt. Så skedde, och jag erhöll alla afgifna röster. Glad att få en mindre

ansträngande skola, en helsosammare bostad och andra förmoner, lemnade jag, ehuru med stor saknad, mina vänner i Forsmark.

Då jag fått vederbörlig bekräftelse på mitt val, öfverlade jag med mig sjelf, huru jag skulle uppträda på det »egentliga bondlandet», och kom så till följande beslut: »Begagna den svenska nektarn och tag varliga i skollasset, så, att du icke må blifva i förtid sprängd». Bevekelsegrunderna — med mitt lynne — voro lätt funna. Jag har aldrig jagat efter någons gunst, utan kanske för ofta, i mitt senare, allvarigare lif genom för stor brist på auktoritetstro och genom fallenhet för opposition, der min inre öfvertygelse dertill manat, mera stött mig med människor, än tvärtom. Till följe deraf kan jag icke i full mening säga om min skiljsmessa från Björklinge detsamma som från Forsmark: — »Jag lemnade icke några ovänner efter mig». Den som har allvarlig afsikt att redligen söka fylla sitt blifvande kall — efter förmåga — stöter icke uppsätligen för hufvudet de människor han måste komma i beröring med. Min svaga helsa och den redan vunna erfarenheten i skolans tjänst, stärkte mig i mitt beslut, och jag har icke haft några tillräckligt talande skäl att ångra detsamma. Det hos allmogen redan då tilltagande kaffedrickandet är obestriddigen, för svaga personer, förderfligt. Allmogens gästvänskap, om ock af tarflig beskaffenhet, bör icke, af personer i vår ställning, utan giltiga skäl försmås; ty det sårar den i dess välmene, och sprit, med förstånd brukadt, har jag alltsedan funnit för min helsa välgörande. Likaså det dagliga talandet och sjungandet, med försiktighet utöfvadt, är för svaga lungor en stärkande gymnastik. Utan dessa verkande orsaker tror jag ej att jag uppnått den ålder jag nu innehar, helst jag ej från barndomen fått vänja mig vid lämpligt kroppsarbete i fria luften.

C. Lärare i Björklinge 1847—1879.

En bekant i Björklinge kom efter löfte och hemtade min mor och mig i Forsmark.

Huru olika blifva icke skollärarne på landet emottagne nu, emot vad fallet var den tiden. Ehuru skolhuset var endast några år gammalt, var det likväl ganska bristfälligt och oändamålsenligt inredt: rappningen nedfallen af väggarne, icke ett innanfönster eller tapet; dörrarne vinda, fönstren otäta, eldstäderna bristfälliga, rikligt med ohyra. Icke ett kontor, en bod, ladugård eller källare.¹⁰⁾ I den sena qvällen var endast att slå sig ned, hufvudsakligen på halm till läger i

¹⁰⁾ Jfr ASU 38 sid. 87—89 om Vikingstad av J. R. Rydberg.

de kalla rummen. Men så voro vi icke bortskämda den tiden i dylika fall. Godt att människorna då voro — jag vågar säga — varmare och trofastare, än nu.

Den 1 maj 1847, en söndag, gjorde jag mitt tjensteinträde och prosten Unander var nog artig att bjuda mig åka. Dervid kommer jag särskildt ihog att den fyllda vagnen knappt kunde komma fram från bron till byn på den usla vägbiten. Denna har nu blifvit förvandlad till häradsväg ända till närheten af Temnaren. Dit fanns då endast milslång gångstig, hvilken var obanad och mycket stenig. På den måste lik bäras af hästar på bår till framsocken.

Den dagen begrofs en kyrkvärd, som varit den af bönderna, som verksammast skall hafva förordat mig. (Han kände mig från den tid jag af honom uppbar Noreni donationsränta till Skuttunge skola. Han skulle hafva sagt, att »L. kunde räkna ut hvad som skulle betalas, men det kunde icke Ekman», min efterträdare i Skuttunge och medföreslagne till Björklinge.)

Så som vanligt den tiden uppletades vid det begravningsfirandet de undångömda gästerna och leddes till bordet efter rang, släktskap och värdighet. (Det var alltså skriftenligt: förnedring för att blifva upphöjd!) Dervid måste det tillses bland annat att den viktige länsmannen Bruno (25 Lispund) fick ett säkert underlag. Derefter afåts, i den eldstad saknande »anderstugan» under vid pass fyra timmar (normal arbetstid) de tio rätterna, tillredda icke ens efter Kajsa Wargs recept. Och derpå söps, eller åtminstone bjöds, bränvin ur rena silfret minst lika många gånger. Fastän några gäster sedan ådagalade genom »pass» och knytnäfslag i bordet, att de tittat försvarligt djupt efter »gubben i botten», blef det icke något eljest icke ovanligt efterspel af gräl och slagsmål, medan vi voro kvar. Nu är det helt annorlunda: måttligt och anständigt vid dylika tillfällen. (Under den korta tid jag var i Skuttunge var jag på ett begravningskalas, der det uppstod slagsmål. Kyrkoherde Rydell gick ut för att afstyra detsamma, men misslyckades så, att hade icke tvenne handfasta förståndiga män i hast fört honom in undan de stridande, så hade han otvivelaktigt blifvit misshandlad, ehuru han endast gaf dem allvarliga föreställningar.)

Kyrkoherde Petersson kom icke med några maktspråk rörande skolan, vare sig det nu berodde på bristande intresse eller derpå att han trodde jag bäst skötte mig själf. En del af skolkassan hade jag hand om, och deraf tog jag till nödig materiel m. m. Och som jag icke, som mången annan, hade sinne för att skryta med en riklig uppsättning af denna som ringa eller icke kom till användning, skedde aldrig nå-

gon anmärkning vid redovisningarne. Pastors skolbesök voro till följd deraf sällsynta.

I afseende på examina voro vi ganska väl öfverens, nämligen att desse voro högtider för prester, skolråd, lärare, föräldrar och barn. Vanligen omfattade de en tid af 5 å 6 timmar och voro icke såsom nu en hastig uppvisning eller examinering i något förberedt stycke i de många ämnena på 2 å 3 timmar.¹¹⁾ De första åren examinerade pastor själf i katekesen. Aldrig var det något obehagligt uppträde vid dessa tillfällen emellan pastor och lärare. Rätt många af föräldrarna hafva visat sin tacksamhet vid dessa tillfällen; det har skett fullkomligt oberoende af andra. Examensdagarnes förmiddagar var jungfrun alltid upptagen med att sköta kaffebordet, och vid raststunder passade ock vi deruppe på att få oss någon del deraf. Vid kl. 11-tiden kom vanligen brukspatron Björkman med familj och presenterade en 10-krona till barnens belöning, och efter examens slut var alltid middag i prestgården för mig och andra. (Strax efter det kyrkoherde Unander tillträdte Björklinge pastorat (1839) hade han ifrat för folkskolas inrättande och funnit egaren af Sätuna J. F. Björkman dertill synnerligen offervillig. En fond af 108 tunnor spannmål samlades, som 1859 ökades till 144 tunnor, hvarjemte Björkman årligen erlade 80 kr. till lärarens aflöning, intill tiden för tjenstens förening med klockaretjensten.)

Skolbarnens belöning, offentligen, är en gammal sed som bör utrotas, emedan den alstrar just samma onda, som några vilja undvika genom att gifva alla elever lika terminsbetyg för flit och uppförande. Skolbetyg må anses nödvändiga, ehuru ytterst svåra i många fall att rätt och samvetsgrant afgifva, men belöningarnas bestämmande bör en skollärare befrias ifrån. En del vilja påstå att äfven i detta fall förtjensten skall belönas eller uppmuntras, såväl som okynnet och dolskan bestraffas. Det senare bör ej underlåtas, ehuru det straffar sig själf, likasåväl som dygden belönar sig själf. Oftast är det endast en följdenlig pligt som uppfylles, men det är hvarken dygd eller förtjenst hos barnet, som bör belönas. Ett barn t. ex. som har nära till skolan eller skjutsas dit vid svårare väder, har ett exemplariskt föräldrahem, är väl klädt, har god matsäck och dertill godt hufvud och helsa, hvad förtjenst ligger deruti att detta barn icke försummar sin skolgång, uppför sig anständigt och kan göra reda för sitt förelagda arbete. Ett annat barn har lång väg, ingen som hjälper det fram till sko-

¹¹⁾ Så hade åtminstone understundom skett vid läroverk. T. ex. i Strängnäs. Jfr en senare utkommande bok av mig: Verklig läroverksundervisning.

lan, måste ofta vara hemma för att efterse yngre syskon, då föräldrarne arbeta utom hemmet, ser dåliga exempel, har dåliga kläder, matsäck och hufvud. Hvad under, att ett sådant barn ofta uteblir, eller i skolan icke är uppmärksam — kanske af trötthet och svält! Barn reflektera mer än mången tror. Är det så gammalt att det börjar reflektera öfver skolans prakt och hemmets fattigdom, kamraternas kläder och matsäckar, med sina egna, så blir det nedstämdt och håglöst. Hvilken orättvisa om nu det först nämnda barnet skulle framropas för att berömmas och belönas, det senare för att varnas och skämmas. Följden skulle blifva å ena sidan högmod och å den andra afsky för skolan och förtvivlan, eller kanske förbittring och hat. Nära nog så många variationer ligga emellan dessa två ytterligheter, som det finnes antal barn i en skola.

Det viktigaste en lärare har att genom exempel söka inplanta hos barnen är: att lyssna till och vara samvetsömma; att dygden belönas och synden straffas sig själf. Och hvarföre skola vi för detta ändamål nästan uteslutande begagna bibelns judiska berättelser om händelser, som skett för flere tusen år sedan, under för oss främmande förhållanden, då ständigt i vår tid och omgifning gifves dels varnande exempel, dels så ädla handlingar att de förtjena hvarje rättänkande människas aktning och efterföljd. Jag har ock någon gång dertill använt tidningar.

Då jag fick ett kraftigt stöd för min åsigt af den erfarne och högt aktade skolmannen folkskoleinspektören och kontraktsprosten B. G. Bergman, upphörde jag med belöningsbestämmandet och de tio kronorne fördelades, såsom minne från deras skoltid, till de barn, som erhållit afgangsbetyg, med fästadt afseende på flit och uppförande. Den lilla summan insattes såsom grundplåt i sparbanksbok.

Rektor Bergman var en såväl med stads- som landsskolor erfaren man; human, öppen karakter, som ingifver förtroende och aktning. Han hyste ingen hög tanke om den införda fingeruppstickningen och andra examensskyltar, som kunna förleda lifliga barn och mindre pligttrogne lärare att förbise 83 frågan i Svebili-Lindbloms katekesförklaring. [Den lyder: Hvilka skyldigheter ålägger oss detta [åttonde] Bud emot oss själfva? Svar. Att vi taga oss till vara för skryt, skrymteri och falskhet.]

Förmenande att ungdomen måste uppvisa godkändt afgangsbetyg från skolan för att kunna vara berättigad till intagning i nattvardsskolan, skickade kyrkoherde Petersson upp till mig hela svärmen barn med helsning att skriva betyg åt dem, utan afseende på, om de gått i

min skola eller ej. De, som fått afgangsexamen hade naturligtvis betyg. De återskickades med oförrättadt ärende. Denna oförnuftiga manöver förnyades ytterligare tvenne år innan han kunde komma till insigt om, att icke ens kungen hade rättighet, i detta fall, att blifva åtlydd. Det skulle ju dessutom vara ett säkert medel att rifva sönder hela skolan, om godkändt betyg erhöles utan skolgång och kunskap. [S. 68 r. 1.]

Då det på fråga vid General-Visitationen i Björklinge den 14 och 15 juni 1862 svarades af presterskapet att det förgäfves bjudit till att lära den okonfirmerade, afskedade soldaten Skog så mycket läsa, att han kunde tillåtas annamma Nattvarden, yttrade erkebiskop Reuter-dahl mildt förebrående: Lagg icke så mycken vikt derpå, tala kärleksfullt vid mannen, bibringa honom muntligen nödig kunskap om vigten och betydelsen af den heliga handlingen och åstundar han att blifva delaktig af nådemedlet, så, för all del! lät honom komma i åtnjutande deraf. Dessa kristligt kärleksfulla ord, tror jag, böra väga mer i denna sak, än förenämnda förordning. Denna har en rent verldslig (medborgerlig) syftning och nattvarden en rent andelig. De besinna ej att millioner kristna förfäder, som icke kunnat läsa, skriva och räkna, under den för gångna, beprisade, fromma tiden, dermed nära nog hafva stämplat som ovärdiga nattvardsgäster, de der »ätit och druckit sig själfvom domen».

Det heter af gammalt »Klockarfar han skall allting bestyra», men i senare tider har detta blifvit tillämpadt på skollärarne. De unga kunna icke för ofta uppmanas att akta sitt namn för de många frestelser de mer än andra äro utsatte för, till följe af att de äro lätt tillgängliga och stå nära massan af folket. Säkerligen hafva många haft obehag af mer eller mindre bedrägliga kolportörsupdrag, obetänksamma namnunderskrifter m. m. Jag vill anföra som exempel puffandet för det »Germandtska Garibaldibladet» och bokförläggares m. fl. uppmaningar.¹²⁾

¹²⁾ I ASU 54—55 s. 328—335 avtrycktes ärkebiskop af Wingårds o. a. biskopars förmaningsbrev, huru folkskollärare borde omhändertagas i prästgårdarna och vakta sig för liberala tidningsredaktörers prenumerantfiske i deras kår etc. Läraren Lundegren deltog i debatten bl. a. genom anonyma insändare. I Aftonbladet 1851 nr 131 påvisade han i samband därmed bland annat följande:

»Med få undantag hafva skol-lärarne i lön: 8 Tunnor spannmål å 10 rdr 80: Kontant 80: 2:ne tunnor spannmål i stället för kofoder 20: S:a rgs. 180 rdr.

Dränglön: Kontant 70: — Tvenne par stöflor 16: Två skjortor 6: Två marker ull 2: Städsel 3: Kost, tvätt och säng m. m. för 365 dagar å 24 sk. 182: 24. S:a rgs 279: 24. I en not uppger L. att ärkebiskopen vid läraremötet i Uppsala 1843 yttrat att seminaristerna kommit tillstädes för att avlägga sin råhet. Detta uttalande återfinnes icke i Wingårds tryckta framställning utan utgör en förvrängning därav. Jfr här not 8. Om prenumerantfiske: Jfr här s. 33 not 10.

Några gånger har jag uppmanats intyga hvad jag saknat kännedom om, hvilka senare uppmaningar ju utgöra uppenbara förnärmelser.

År 1852 började man i Björklinge trakassera mig för boningsrum i öfre våningen och ville inrymma barnmorskan derstädes, hvarföre jag måste skrifva till prosten Unander angående saken. Från honom erhöll jag tvenne långa och välvilliga bref, som gjorde slut på detta angrepp.

Wid laga skiftet i Tibble by 1852 gjorde jag kyrkoherde Petersson uppmärksam på nödvändigheten af att söka afsöndring från skifteslaget af marken för skolhuset, samt möjligen på samma gång att af grefve Piper på Sandbro erhålla planteringsland åt skolläraren. Det förra afsöndrades från byns oskiftade mark, men det senare afhördes ej.

Innan skiftet afslutades 1853, gick jag till grefven och förfrågade mig. Han lofvade skicka sin inspektor till sammanträdet för att tillkännagifva hans vilja att ett tunnland jord finge afsöndras från hans hemman; men som både grefven och inspektoren voro lika klena skrifkarlar blef protokollet något tvetydigt.

År 1857 sattes allvarligt i fråga att undervisning i trädgårdsskötsel skulle meddelas och skolrådet beslöt att taga en fjerdedel af mitt land till skolträdgård. Jag protesterade. Frågan upptogs i Domkapitlet och jag protesterade med större säkerhet på grund af följande skrift, som jag uppsatt i koncept, och jag hade frågat grefve Piper om det ej var hans mening. — »Jo», svarade han.

»På begäran af skolläraren C. G. Lundegrén i Björklinge får jag härmed förklara, att meningen med min i Skifteshandlingarne öfver Tibble by i Björklinge socken, Protocollet af den 17 october 1853 § 9, omnämnda donationen af ett tunnland jord till Björklinge skola, är, att innehafvaren af skolläretjensten derstädes skall denna jord, allt framgent, fritt och obehindrat bruka och besitta. Sandbro den 17 Februari 1857.

Magnus Piper.» [Sigill.]

Senare afstods mark af prestgården till skolträdgård. Den planerades och inhägnades, hvarefter jag befaldes öfvertaga den och undervisa. Jag framhöll den otacksamma jorden, min okunnighet i ämnet, bristande hog, tillräckligt göra dessutom och ingen skyldighet, ty jag hade förklarats kompetent till tjänsten utan betyg häri. Jag trädde ock knappt med min fot inom denna inhägnad. 50 kr. från Piperska fonden indrog man därför årligen på lönen.

Den sjuklige grefven tillfrisknade efter en badresa. Sjuknade ånyo

1859 och låg under läkare i Upsala. Då skref jag till honom följande bref: »Högvälborne Herr Grefve M. Piper!

Med anledning af det samtal jag hade den äran att sistlidne onsdag erhålla med Högvälborne Grefven beder jag att med några ord ytterligare få utreda ämnet.

I den händelse Gud åter förlänar Högvälborne Grefven så pass helse att Högvälborne Grefven förmår taga de papper och handlingar i betraktande, hvilka utgöra mitt påstående, att frälse Utjorden Krogen för omkring 200 år sedan varit Klockarebol, men på ett mindre grannliga sätt under vacance blifvit af församlingens pastor utan något uppgifvet skäl lagdt som tillökning till Pastorsbostället, samt sedermera på ett oförklarligt sätt kommit under Sandbro säteri (Sandbro egare ha redan för 100 år, samt äfven senare blifvit uppmanade att förete någon slags åtkomsthändelse derå, men någon sådan har aldrig blifvit såsom stöd för dess eganderätt återopad, än mindre framvisad) såsom torp till Nyby¹³⁾, ehuru liggande till sin hufvudsakliga del inom Tibble rågång, så, i den händelse Högvälborne Grefven fäster någon uppmärksamhet härvid, beder jag, att den dag Högvälborne Grefven sjelf bestämmer, få förevisa dessa papper.

Genom de upplysningar jag af kyrkoböckerna m. fl. handlingar erhållit, har jag ansett det vara min pligt att åter väcka fråga om Klockarebolet i Björklinge, och vill äfven göra hvad jag kan för att underlätta dess återställande. Medelst process torde det numera vara fåfängt, helst H. Grefven genom köp och fasta kommit i besittning af nämnde Utjord, hvarföre jag på förhand vill tillkännagifva: att i den händelse Högvälborne Grefven genom en vacker gård af rättvisa ville donera frälse Utjorden Krogen såsom den nu befins, så till hus som jord, deri äfven inbegripen dertill hörande Ängsfjäll vid Täbo, till Klockarebol i Björklinge för everdeliga tider, likväl med det tillägg, att om klockaretjensten i en framtid skulle indragas Organisten derstädes skulle iklädas samma rätt som klockaren innehaft, så förbinder jag mig vid tillträdet till Högvälborne Grefven eller dess arfvingar erlagga en lösesumma motsvarande det belopp Högvälborne Grefven vid köpet af Sandbro egendom gifvit per areala tunnlandet. Men skulle Högvälborne Grefven ej vilja emottaga någon lösepenning må Högvälborne Grefven sjelf bestämma den till ett för församlingen välgö-

¹³⁾ L. ger här följande upplysning om Nyby: By hvaruti Pastorsbostället är beläget. Ända till några år efter grefvens död stod Krogen kvar, indelat i 3 rum, i likhet med Sätuna säteriets krog 1/8 mil från kyrkan. Båda minnen från Gustaf d. III:s kronobrännerier.

rande ändamål. Om Högvälborne Grefven skulle vilja emottaga detta mitt anbud, skall jag vid underrättelse derom genast öfverlämna skriftlig, med borgen försedd, förbindelse.

Under önskan det Högvälborne Grefven snart med helsa återvänder till Björklinge, framhärdar

Björklinge Klockaregård d. 6 jan. 1859, Ödmjukligen

C. G. Lundegrén».

Änjo sjuk i Upsala upprättade grefven der den 15 juni 1862 nytt testamente. Deruti anslog han bland annat 19.000 Rdr Rmt till bestämda välgörande ändamål i Björklinge såsom Sextusen Rdr kallad Piperska Skolfonden, hvaraf räntan årligen utgår med 200 Rdr.

Då jag på senare tider återkallat i minnet det högst inskränkta utrymmet i Björklinge skola, och nödvändigheten af att t. o. m. om vintern hafva dörr och fönster öppna, på det att vi icke måtte qväfvas; förundrar det mig att vi kunnat reda oss och icke fått menligare följder deraf. Då jag tänker tillbaka på den genomkämpade tiden som jag, och många med mig, måst utstå, såsom banbrytare, icke allenast uti att i någon mon föra det unga släktet »framåt på upplysningens och humanitetens väg, så att vi i detta afseende torde kunna mäta oss med de mest odlade nationer och följden blifva en märkbar mildring i seder»¹⁴⁾ utan ock genom strid »tum för tum» emot en okunnig och af pålagor förut altför mycket nedtyngd allmoge, samt derjemte mången gång mot presterskapet, för våra små lagliga förmoner, är det godt att åtminstone hafva sådane mäns som rektor P. A. Siljeströms vitsord, »att bland våra dagars folkskollärare det gifves oändligt många, för hvilkas lärareskicklighet mången med klassisk bildning måste buga sig». (Yttradt vid Pedagogiska föreningens sammanträde d. 20 november 1858.)

D. Föreningsverksamhet.

År 1849 inbjöd jag inspektörer, organister och skollärare till ett sammanträde hos mig för att bilda en förening i ändamål att samtala om gemensamma angelägenheter och på samma gång idka något sång och musik. Omkring 20 hörsammade kallelsen. Stadgeförslag antogs och innehöll bland annat följande bestämmelser: 3 årliga möten i tur hos ledamöterna; värden gifver ett tarfligt mål mat och sparsam traktering i öfrigt, hvilket allt skulle i någon mon godtgöras af de tillstädeskomne med 1 rdr rmt hvardera.

Vi hade rätt många och angenäma sammanträden, men oaktadt några nya ledamöter inträdde i de afgångnas ställe aftynade sällskapet icke dessmindre. Dock, förnämligast genom otjenlig väderlek.

Aldermannen Anders Wallqvist i Gamla Uppsala sökte väl återupplifva sällskapet — men förgäfvdes. Samtidigt, eller 1849, vidtalade jag honom och Sundberg att jemte mig utlysa ett möte med Upsala Stifts och Stockholms stads organister, klockare och skollärare för att söka åstadkomma en Enke- och pupillkassa för kåren.

Wallqvist omfattade äfven detta med intresse. Han hade den valda kommitén samlad hos sig en vecka, bekostade all annonsering och tryckning af förslaget m. m. Jag åtog mig att genom skrivelser samla statistiska uppgifter för ändamålet inom Upland; men saken förföll, emedan redan 1851 det syntes, åtminstone för folkskollärarne, att blifva en statsangelägenhet, hvilken fråga ock nöjaktigt löstes, ehuru först 1875.^{14½)}

Den förste af mig kände resenären, som for omkring för att taga kännedom om folkskolorna, var prestmannen, seminarieföreståndaren J. H. Ekendal.¹⁵⁾ Med stillatigande bemötte han skolveteranen Sv. Rosenbergs m. fl:s uppmaningar i en mängd tidningar och tidskrifter, till sjelfförsvar, mot föraktande anmärkningar och tillrättavisningar. Han besökte äfven Björklinge prestgård — icke skolan — hösten 1851. Då hans omdöme blef mig bekant, skref jag en vederläggning deraf i 2:ne exemplar, hvaraf ett sändes af tvenne vittnen under rekommendation till E. med uppmaning till offentlig rättelse, hvilken

¹⁴⁾ Jfr det klassiska, ofta citerade uttrycket, att sedligheten ökas genom studier. Ett ofta prisat tal om dessa senares värde hölls av Joh. Rudbeckius 1604 (översatt i ÅSU 5). Det är i vissa små delar påverkat av nylatinske retorn Muretus. Meningen var att en översättning av dennes för R. förebildliga framställning och av andra urkunder skulle utkomma till 300-årsminnet av Rudbeckii och Paulini död, men omständigheterna ha lagt oöverstigliga hinder i vägen.

^{14½)} Om förslaget att stifta en pensionsinrättning för folkskollärare kallade biskop Butsch Skara stifts folkskollärare till diskussion 1852, och vid samma tillfälle beslöto dessa i hast att bilda stiftets folkskollärareförening. Jfr minnesskriften Skara stifts folkskollärareförening 1852—1927 samt J. G. Söderbergs föredrag vid 40-årsminnet (i Falköpings Tidning 30/7 1892).

Vid Skara stifts folkskollärareförenings 40:de årsmöte (i Falköping) under året för folkskolans 50-årsminne antogs ett resolutionsförslag att folkskolan bör leda barnen successivt från trappsteg till trappsteg av bildning och de unga sålunda själva få erfara den ljuvliga känslan av ett fortskridande. Däremot gjorde dövstumlärares Palmqvist från Mariestad ett uttalande att icke mycket kunde göras, så länge folkskolan står isolerad, i viss mån tryckt. Folkskolan bör bli grunden för all undervisning. Endast därigenom kan folkskolan bli fri från alla hämmande band! (Mötesreferat i Falköpings Tidning 3/8 1892 s. 2 sp. 3—4.)

¹⁵⁾ Se »Nya folkskolan i Sverige och brefvet från N. G. Sundelius 19/3 1852 samt »Hr U. F:s eller Ekendalarens artikel» af C. G. Lundegrén i Triaden n:o 44 och 45 år 1854.

uteblef. Ytterligare uppmanad af tidningen »Triaden» n:o 40 år 1853 att svara, uraktlät han äfven detta. Wid samtalet mellan Ekendal, pastor Petersson och mig voro vi öfverens med honom om att försöka med hvarannandagsläsning: småskolan = nedre afdelningen den ena dagen och öfre den andra; men först den 16 febr. 1853 sammankallade ordföranden skolstyrelsen till prestgården, mig ovetande, der beslut derom fattades. Detta fick jag ingen kännedom om förrän flere år efter, då jag fann bland undanlagda papper i kyrkans arkif protokoll och beslut, att så skulle ske. Och som Vexelundervisningsmetoden, äfven modifierad, alltmer började anses olämplig, vidtogs denna åtgärd (= varannandagsläsning) genast af brist på tillräckliga lärarekrafter.

Icke långt efter kom den anspråkslöse och älsklige grefve Torsten Rudenschöld resande för att menniskovänligt uppmuntra och gifva råd åt läraren. Han gästade icke presthuset, utan höll med tacksamhet till godo med vår enkla gästfrihet. Då han följande dag reste, lemnade han mig ett exemplar af sin skrift »Ståndscirkulationen», och denna bekantskap har jag alltsedan haft i kärt minne.

Vid början af 1860-talet tillsatte staten inspektörer över alla folkskolor i riket.

Efter mitt förmenande bör icke en folkskoleinspektör få innehafva annan tjänst och bör han på något sätt inför myndighet ådagalägga sin kompetens. På så sätt torde deras antal kunna icke obetydligt inskränkas och de ändock göra större nytta för mindre kostnad.¹⁶⁾

Vid näst sista sammanträdet med »Mellersta Upplands folkskollärareförening» för få år sedan, hvilket jag händelsevis kom att bevista, uppträdde seminariets öfningsskollärare, [Erik] Bergsten, med ett långt skriftligt föredrag om huru barnen skola tillhållas att vörda lagar och all överhet. Mot detta vågade A. Widerbäck i Trefaldighets församlingen och jag invända, att vördnad är en känsla, som icke låter befalla sig, utan förutsätter kännedom om föremålet, som skall vördas; äfvensom att en olämplig eller grym lag och obefogad befallning icke kan vördas, ehuru den måste åtlydas. Den aftynande föreningen upplöstes följande år.

E. Afskedet.

Hösten 1874 blef jag efter mitt trägna skolarbete från ungdomen, i osunda lokaler, hårdt angripen af reumatism, synnerligen tidtals åt hufvudet, så att jag måste taga medhjelpare från den 17 juni 1875 till den 12 dec. 1877. Derefter ingaf jag ansökning om afsked från skollärare tjänsten med pension efter 800 kr. i lön. Den afslogs hos Kongl.

Maj:t på grund af, att skolrådet försummat i tid anmäla min rätt till högre pension än minimum (på grund af 200 kr. högre lön), ehuru jag enligt qvittenser fr. o. m. 1867 till skolrådet erlagt pensionsavgift för donerade 200 kr. Sälunda höll skolrådet till godo tio års pensionsavgifter, men ändock i inrättningen stod mig till rest 2 år af stadgade 5. Alltså återtog jag både afskedsansökning och tjänst ännu 2 år. — 1879 ingaf jag åter om afsked från skolan, men nu påstod man i stäm-moprotokoll och förklaring öfver mina besvär, att jag äfven hade begärt afsked från klockare- och organisttjänsten, ehuru ej ett ord derom i min ansökan är taladt, ja, t. o. m. att jag detta gjordt »utan att hafva begärt pension som klockare och organist»! I stämman vägrades mig despotiskt att, ehuru röstberättigad, yttra mig. Huru skulle jag kunna begära pension för tjänst, som jag innehade på grund af fullmakt och icke ämnade afsäga mig, eller huru kunde uraktlåtenheten af det senare ligga mig till last, då ej något erbjudande af församlingen ifrågasatts? — Domkapitlet och K. M:t biföllo socknens yrkande. Det glädder mig dock att konungen icke personligen underskrifvit denna dom som stred mot tydlig lag, utan under hans frånvaro af O. M. Björn-stjerna m. fl.

Bland mina papper ligger Landskansliets kungörelse N:o 14 år 1872, der riksdagens skrifvelse till Kongl. Maj:t, angående öfverlemnande åt församlingarne att bestämma klockarelönen, underskrifven af kamrarnes talmän G. Lagerbjelke och A. N. Sundberg, der bland annat står: »Att den åberopade 6 § i 1681 års förordning, som hänförlig under presterskapets privilegier, icke torde kunna ändras eller upphävas i annan ordning, än den, som föreskrifves i 114 § Rege-ringsformen», och då kyrkolagen åtnjuter samma skydd, så faller aldeles af sig sjelft att 24 kap. 33 § deraf betryggar innehafvaren lika väl till tjänsten, som 1681 års förordning till lönen, ty medgifvandets i Folkskolestadgan att skolläraren under vissa villkor kan tillika få innehafva klockaretjänst, innebär visst icke att till folkskolläraretjänst hör klockaregöromål, lika litet som till kyrkoherdetjänst hör regimentspastors- eller hofpredikantstjänst, ehuru de stundom kunna förenas i en person, som likväl kan fränsäga sig endera tjänsten, utan att dermed förlora den andra.

¹⁶⁾ De tidigaste inspektörerna hindrade tid med att själva på ort och ställe skaffa sig primäruppgifter. — I sin berättelse 1868 betecknade Insp. prosten Ehrnström Björklinge skola såsom den sjunde bland bättre skötta 42 landsskolor i distriktet. — Från den 1/1 1915 äro inspektoraten icke bisysslor.

Såsom bevis för att kyrkolagens 24 kap. 33 § ännu har gällande kraft, må anföras, att skolläraren P. Moström i Bälunge (erkebiskopens prebende) som utan klockare- och organisttjänstens ledigförklarande derstädes, fick emottaga densamma mot villkor att frånträda den vid afgången från skolan, icke kunde, mot sitt bestridande, afskedas från klockare- och organisttjänsten på grund deraf att han kommit till tjänsten på olagligt sätt; utan först då upprepade tjänstefel och oförmåga att sköta den blifvit ådagalagd, dock så, att han tillika var berättigad till någon pension som organist och klockare, hvilket han erhöll med 150 kr. årligen samt bostad och 2 tunnlands jord. — Alltså, förmågan och nitet bortvisas; oförmågan och oordentligheten belönas! Man frestas tro sig lefva i det gamla Abdera.

Hösten 1879 slutade jag skolarbetet. I barns och föräldrars närvaro presenterades mig af många, hvad jag tror, uppriktiga vänner, genom mina ovänner prosten Petersson och kyrkvärden L. Heltén dels en kaffeservis af silfver för 250 kronor jämte 40 kronor kontant, dels sex listor med följande öfverskrift:

»Inom Björklinge församling torde ganska många af de äldre och de fleste af det yngre, inom församlingen födde och uppfosttrade, släktet, hafva åtnjutit undervisning i Folkskolan af dess lärare C. G. Lundegrén, hvilken med detta år tager afsked från sin 33-åriga skoltjänst inom denna församling. Det är för att för alla dem, som i tacksam hågkomst förvara minnet af sin skolgång bereda tillfälle, att med en större eller mindre skärf bidraga till anskaffande af en minnesgåfva åt läraren vid hans afsked, som undertecknad å skolrådets vägnar, får inbjuda en hvar, att å denna lista anteckna och till ombudet aflemna sina bidrag för nämnda ändamål. Björklinge den 22 November 1879.

P. Petersson.»

Mitt tjänstgöringsbetyg fick följande lydelse:
»f. d. Folkskoleläraren C. G. Lundegrén, hvilken i 32 2/3 år varit såsom Folkskolelärare i denna församling anställd, lemnas på begäran det intyg, att han med särdeles goda undervisningsgåfvor förenat alfvar, nit och trohet i sin tjänsteutövning såsom lärare, samt att han såsom klockare och organist sin tjänst med nit och ordentlighet fullgjort, hvarjemte han ådagalagt ett i allo värdigt uppförande, hvilket allt till välförtjent vitsord honom härmed meddelas.

Björklinge den 11 Junii 1880.

P. Petersson
Pastor i Björkl.»

F. Social, politisk och pedagogisk ideologi.

Det uppstår en ständig klagan öfver bristande samverkan emellan skolan och hemmen genom införandet på det glest bebyggda landet af obligatorisk småskola. Det är hugnesamt att se Väddö församlings obenägenhet att tidigt skilja barnet från föräldrarnes uppfostningsomsorg. Det är ock utan tvivel uppmuntrande och lättare för föräldrarna att sedan, vid börjad skolgång, följa barnets framsteg. Äfvenledes är det glädjande att folkskoleinspektören Laurell förordar, att småskollärarinnan öfvertager folkskolans första klass i rotskolorna. Detta bör gå så mycket lättare efter Väddö exempel, som hennes kunskapsmått måste vara fullt tillräckligt för detta skolstadium, hvarigenom ock folkskolläraren bättre kan verka i de tre återstående klasserna.

Ibland nutidens slagord märkas under- och öfverklass samt kampen för tillvaron. För den senare har alltid varit kamp, men i den strid som nu uppstått de tvenne klasserna emellan om mensklige rättigheter, kommer den otvifvelaktigt i en kanske snar framtid att blifva het och förfärlig, såvida den senare icke stärfjar sitt öfvermod och sina ruinerande anspråk.

Det är visserligen ingen annan skilnad emellan den kroppsarbetande statkarlens aflöning och fabriks- m. fl. arbetares, än att den förre har mindre penningelön för det han erhåller de nödvändigaste lifsförnödenheterna in natura, då de andra deremot erhålla nästan hela, eller halfva aflöningen i penningar. Nöden, ehuru omvexlande, är sällan så stor bland de förre, som bland andra kroppsarbetare. I storstäderna störst, der inga statkarlar finnas. — Att följderne af det nu allt nödvändigare systemet för jordbruket, äro olyckligare för arbetaren, än hofveri- och torpsystemets är obevisadt. Jag skulle kunna förete flere exempel på motsatsen.

(I den stora hofveribyn Sommaränge m. fl. under Björklinge gårdar har den ena efter den andra af bönderne gått under och föredragit att blifva statkarlar eller lösa arbetare. Egarne hafva sjelfva fått taga hand om så väl hemman som torp. Orsaken är lätt insedd. Bönderna kunna icke täfla med ånga och maskin; dessutom kostar större delen af deras inventarier och lejda arbetskraft nu 5 à 10 gånger mer än för 40 år sedan. Det kan sättas i fråga om ångan har i socialt och moraliskt afseende gjort menskligheten mera godt än ondt. Man har varit i tillfälle att se huru öfverklassen, från tidig vår till sen höst, utlägger frestelser för underklassen genom jernvägs- och ångfartygsannonser och uppmaningar till lustresor kring land och sjö. Hvarje

helgdag ser jag från mitt fönster ångan från deras lusttåg. Vi hafva för närvarande blott en piga, torpardotter om 30 år. Thilda säger att hon ingenting annat kan än mjölka; men om hon t. ex. skickas till bod eller station åtgår god tid för spegeln och till klädsel, hvilken senare är så stilig (i hatt, guldbrosch, snörmakeri, spetsar, kappa och muff) och hennes gång på höga klackar så stolt, att maken till fruntimmer i [Upplands-] Lena knappt fins. Hon känner hufvudstadens m. fl. festlokaler der hon otvivelaktigt lärt konsten att med smak hänga sin lön, 110 kronor, på sin kropp. Framtidsutsigten: stat- eller fattigstugan och i lyckligaste fall prestvälsignelsen efter det praktiska äktenskapet.¹⁷⁾ — 1892 fick hon oäkta barn med fattigdel.)

Lika litet är bevisadt att följderna i socialt och moraliskt afseende äro förderliga. Kroppsarbetarens produkt är af samma egenskap som alla andra produkter, utom kanske öfverklassens att stiga och falla, beroende på tillgång och efterfrågan. Vill man t. ex. bestämma en fix lön, så sker våld mot egendom och sjelfbestämmelserätten, och vill man förbjuda den fattige arbetaren att ingå äktenskap, våldför man dess naturliga rätt. I båda fallen skulle uppstå, hvad man säkert ville undvika, nämligen att öfverklassen sjelf finge rekrytera sin tjänstepersonal och kommunen en massa värnlösa barn att försörja. —

Under min tid har fordringarna på folkskolan vexlat, bildligt sagt, från att vara en lefvande mekanisk inrättning, till den mest pjoltiga utredning af allt lärarens mångahanda förehafvande, ja, han måste kunna »koka soppa på en spik».

Ställer man detta senare tillsammans med landsbygdens lokala förhållanden, de täta flyttningarne, fattigdomens, föräldrarnes, presterskapets och kommunalmyndigheternas med inspektörens stridiga anspråk, så måste flertalet af nutidens unga lärare, hvilka hittills endast gjort bekantskap med stiftsstadens klasslärareskolor, eller seminariets öfningsskola, med sina rikliga hjälpmedel, vid tillträdet af sina första skolor på landet känna sig besvikna i sina förhoppningar. Fins icke en afgjord kärlek till kallet, infinner sig snart missmod, intresselöshet och önskan att snarast möjligt kasta sig på en annan bana, eller ock ropa på större förmoner och ökade lärarekrafter. Tillfredsställes det senare i förening med kroppsarbetarens lika berättigade anspråk på minskad arbetstid och högre aflöning, utan betydlig inskränkning i statslyxen, uppstår slutligen ett stort fattighus och eftervärlden får skåda norra Europas palatsstäder i ruiner likasom våra förfäder sett söderns. —

På grundvalen av 30-årig erfarenhet i Björklinge önskar jag, att

framtiden snart må lyckas spränga den förargelseklippa, som heter klockaretjenstens förening med skolläraretjenst.

Folkskoleinspektören prosten Ehrnströms anförande i sin berättelse af protokoll 2 oktob. 1867 från Tillinge som bevis på folkets likgiltighet torde icke vara tillförlitligt. Ordföranden E. R. Wahrenberg var en känd despot, och frågar man allmogen hvarföre den ej beivrar stämmor, blir vanligen svaret: »Hvad skall jag der? Öppnar jag min mun, så är jag antingen icke hörd, eller blir snäst; han eller de skriva och besluta så, som de vilja».

Den första uppsättningen folkskollärare, som examinerades från högst tvååriga seminariekurser (1843—1863), alltså banbrytarne, voro med sina elever föremål för de (s. k.) lärdas hån och experimenter (se t. ex. 1:sta upplagan af Inspektörs-berättelserna, att icke tala om hr Ekendals historier.) Läraren kom i ständig strid med folkskolans motståndare. Han var glad då han fick tak öfver hufvudet och hade det ej funnits barmhertiga menniskor, så hade han med familj fått svält till belöning.

Den nya uppsättningen folkskollärare [utexaminerade efter 3- å 4-årig seminariekurs] bör efter mitt förmenande medverka till

1. Att Örnén på Christierninska huset vingskjutes.¹⁸⁾
2. Att tron på biskopens spikar, Bärsta spektakel och annat frälsningsskoj skingras.
3. Att upplysning vinnes om, att Statskyrkans marmor till god del består af bedrägligt cement, som med tiden förvittras.

¹⁷⁾ Lundegrén hade under pensionstiden bosatt sig i Lena.

¹⁸⁾ Christierninska huset = Uppsala seminarium, beläget mellan Dom- och Bondkyrkorna. Med örnén åsyftas jesuitgeneralens uttalande: »Vi hava insmugit oss såsom lamn, vi regera såsom vargar, såsom hundar skall man fördriva oss, men såsom örnar skola vi återkomma» (citerat på tal om örnar i L:s manuskript sid. 97—98). Rektor Norlén undervisade i pedagogikens historia även om jesuiterna för seminarieeleverna, och någon av dessa torde ha berättat det för L., som med örnén på seminariehuset tydligen närmast åsyftar just rektorn.

Av sistnämnda mening är ock teol. lic. Sverker Ölander, Uppsala. — Om § 2 har han benäget givit följande tolkning.

»All talar för att 'tron på biskopens spikar' syftar på biskop K. H. G. v. Schéeles uppsats i Teol. Tidskr. 1872 s. 46 f. angående vissa helbrägdagörelseunder. 'Bärsta spektakel' syftar på vissa märkliga fenomen ute i Bärsta by i Upsala-Näs socken, där Waldemar Rudin var prebendarius och vilka fenomen han på grund av sina apokalyptiska och okulta intressen kom att ägna en viss uppmärksamhet åt, liksom åt liknande företeelser några år senare på Fjellstedtska skolan, varom Carl Edqvist berättar i sina Skolminnen, s. 90 f. 'Annat frälsningsskoj' hör givetvis samman med den helbrägdagörelse- och helgelserörelse som svepte fram i landet på 1870—80-talen såsom föregångare till den moderna pingströrelsen.»

I § 3 torde förf. haft i tankarna en även dåtilldags pågående förvittring av Uppsala domkyrka, efter Zettervalls restaureringsarbete.

4. Att hvarje redlig menniska är lika mycket, eller lika litet, hvad hon är »med Guds nåde», som kejsaren.
5. Att Statens förste man, såväl som alla andra, måtte anses vara lika pliktig att efter förmåga, i pekuniärt hänseende, bidra till statens och kommunens tarfver.
6. Att statens behof utkräfvades efter förmågan att skatta: d. ä. = progressif beskattning.
7. Att allt arbetets värde anses, såväl som allt annat, vara beroende af tillgång och efterfrågan.
8. Att sålunda hjernkontorets arbete, statens och kommunens, upplåtes åt den minstbjudande och mest meriterade bland de lagligt kompetente sökandene, samt att pension blir belöning, och dess storlek beroende af lång och trogen tjänst, utan afseende på den förut betingade lörens storlek.
9. Att den fattiges (underklassens) rätt måtte skattas lika högt, som den rikes (öfverklassens).
10. Att den fattige måtte få fotfäste på jorden, hvarest han kan finna det med andra mans medgifvande, utan 3:dje mans hinder och inblandning.
11. Att hvarje redlig arbetare måtte vara berättigad till nödortfölg ålderdomsförsörjning.
12. Att krigsmannens yrke icke anses vara annat, än en maskin i fåfångans samt makt- och ärelystnadens hand, som i fredstid suger landets must och i kristid sprider genom »helvetes» maskiner (icke genom forntida mannasmod) onämnbart elände öfver oskyldiga menniskor — allt under »fosterlandskärlekens» bedrägliga mask.

Hvad ha vi sålunda vunnit under detta halfsekel? — Många, mer eller mindre präktiga skolhus, hvaraf en del (småskolan) hafva till syftemål att allt för tidigt, åtminstone på landet, draga de små barnen undan föräldrarnas omsorg, ett par timmars skrytsam examensuppväisning, utpräglad fåfånga, skrymteri, vidskepelse och afgudereri, — blott i annan form än forntidens. Hvilket bäst uppenbarar sig i konventioner, ordens- och frälsningsväsen, pietisteri, basarer, expositioner och furstliga varieteer m. m., hvilket Statsmakterna icke allenast fördraga, utan t. o. m. författningsenligt ordna om. Vinningslystnaden inbjuder flitigt dertill och de bekväma kommunikationsmedlen befordra massor af folket att njuta deraf, till dess många sluta sin kamp för tillvaron genom egen

handaåverkan, eller till sist hamna i fattigstuga, dårhus eller fångelse — såvida de ej i tid haft förstånd nog att fly den »dyra fosterjorden». ¹⁹⁾

Dock har vår tids (så ock folkskolans) kraftige medhjelpare, pressen, den obestriddliga förtjensten att oförskräckt blotta uselheten på samhällets höjder, såväl som i dess djupare lager.

Det vore likväl derjemte önskligt att hvarje riksdagsman, domare, skolinspektör, folkskollärare och styrelseledamot i Sveriges allmänna folkskollärareförening anbefaldes att åtminstone en gång om året genomläsa och behjerta lektor H. Asplings föredrag vid Folkskollärare mötet i Upsala 1883. Se Berättelse derom sid. 184. ²⁰⁾

Till sist vill jag, som gammal och erfaren skollärare, råda hvar och en af mina unga kamrater

- a) Att icke trakta efter att blifva en föraktlig prestlakej, utan
- b) Att, såsom en man ur folket, nöja sig med att blifva en folkets redlige och uppriktige vän, samt
- c) Att, om frestelsen påkommit, sjelfmant klippa sin fåfångas långgardiner, innan en starkare makt kommer att nedtrampa dem.

Bilagor.

F. d. folkskolläraren F. N. Lindgren, Björklunge, har på min begäran insänt dels följande svar på interpellationer om skolan och Lundegrén, dels vissa utdrag ur socknens arkiv. Enär de anlånt efter det Lundegréns minnen uppsatts och ombrutits, kunna de här meddelas endast i bilagor.

Målaremästaren E. Pettersson, som gått i Björklunge folkskola åren 1855 och 1856, berättade omkring 1920—1922 följande.

Uppför en brant trappa kom man direkt in i skolsalen. Något avklädningsrum fanns inte och behövdes inte heller; man var lika klädd

¹⁹⁾ Jfr B. Rud. Hall: Eneroths pedagogikprofessur, Trborg 1934 s. 87—90. Under och efter 1867 års hungersnöd emigrerade mängder av svenskar; jfr ÅSU 71 s. 49. Jfr Fouriers falangstär!

²⁰⁾ I föredraget, som börjar där sid. 184, framhöll den nämnde lektorn från Norrköping s. 185 o. f., att satsen »Vi lära icke för skolan utan för livet» innebär att undervisningen i skolan bör ha avseende på samhället och dess krav, — alltså samhällets krav på skolan. — Men manne ej skolan med avseende på sitt stora syftemål, de ungas uppfostran, har krav även på samhället?

31/7 64. Man är sysselsatt med arbeten å kyrkogården och beslutar i samband därmed riva ned ett stycke av östra bogårdsmuren. L. reserverar sig och säger bl. a.: »Det skulle taga sig något underligt ut, att på ena sidan af en s. k. stiglucka, byggd i 17 århundradets stil, uppresa ett modernt trädgårdsstaket, då den andra sidan har en likaså vördnadsbjudande som bastant Bogårdsmur». [Ett av de många exemplen att L. var före sin tid.] ²¹⁾

5/4 65. L. har överklagat beslutet 19/3 64 om lärarelönens »reglering» hos Landshövdingeämbetet i Uppsala, som upphävde kyrkostämmans beslut, och som församlingen »ålades, att, utan tillskott af den genom Testamente till Skollärarens löneförbättring af framlidne gref M. Piper, till SkolCassan anordnade donation, gifva den Exam. Skolläraren 400 Rdr i lön, enligt Kongl. Maj:ts förordning af den 11 Decemb:r 1863, ansåg församlingen utan ändamål anföra besvär öfver Landshövdinge Embetets meddelade Utslag . . .»

31/5 65. Till förminskande av utgifterna för skolan beslöts att barnen skulle städa i skolrummet, förstugan och trappan, »dock frånsade Skolläraren sig all tillsyn öfver städningen».

31/10 71. Kongl. Förordn. av 22/6 71 100 rdr medger tillägg efter 10 års oförvitlig tjänstgöring, alltså erhöi L. 500 rdr.

29/11 74. Skolrådet hade beslutat för L. begära delaktighet i folkskollärarnas pensionsinrättning till förhöjt belopp. Lön 800 kr. Undervisningsskyldighet 8 mån. årligen.

²¹⁾ Nyheter i avseende på skolan jfr här t. ex. sid. 66 om sparbanksböcker och om tidningars användning i undervisning; sid. 75 om småskollärares duglighet att undervisa i klass 1 i den egentliga folkskolan; sid. 77 om skilsmässa mellan lärare- och kantorstjänster.

Minnen av tre vid folkskolestadgans sekeljubileum stipendierade eller diplomerade lärare.

I skolans och annan hjälpverksamhet ingå ofta självförglömmelse och stordåd i det lilla och tysta och det ej minst i avlägsna "kolonier". Där verka många modiga, obelönade "Carnegiehjältar" i det godas tjänst. De önska icke härska, icke hindra, icke lägga krokben; de äro icke missnöjda med sin lott eller med sina uppgifter. I stället tjäna de och äro tacksamma för att få tjäna. De drivas av medkänslans och moderlighetens kärlek, som uppges vara det starkaste och största av allt.

Det är sådana goda, praktiskt inställda, av moraliska och sociala "kraftmedel" drivna personer som varje dag behövas och som vi behöva höra talas om samt vägledas och spurras av. Deras liv är verklig, efterlängtat, nödvändig, förädlade "arbetspedagogik". De äro salt i en ruten värld. De äro "landets lågor" — för att tala med författaren Harry Blomberg (som utgivit en hithörande roman med detta namn 1930 och en d:o: "Hon hette Eva" 1940; jfr bl. a. Folkskolans Vän 5/1943). Var och en av dem utsträcker mera av glädjande godhet och bestående värde än hundraden, ja tusenden egoister. "Kärleken söker icke sitt"; därför äro de få och behövas kanske nu mer än någonsin.

Endast goda lärare kunna åstadkomma lyftning i flock.

Enligt Svensk Läraretidning 6/1935 hade Nerikes-Tidningen kallat det arbete en kulturbragd, som många av folkskolans lärare utfört i skilda bygder.

"Dessa gamla aktade lärare utövade ett stort och hälsosamt inflytande på det uppväxande släktet var och en i sin bygd. Genom sitt föredöme och sin gärning bidrog de väsentligt att tränga undan råhet och vidskepelse och skapa nya seder och tänkesätt bland folket samt väcka intresse för osjälviskt arbete och ideella mål. Deras insats får icke glömmas av dem, som verka inom nutidens mera utvecklade folkbildningsarbete. Vad de i all anspråkslöshet utförde är värt att bevara i tacksam hägkomst. Det var ingenting mindre än en kulturbragd."

Under min 40-åriga samlarverksamhet har jag sökt finna vittnesbörd om sådana lärare som lyft hela sin ort i förenämnda samt i religiösa, moraliska, hygieniska, praktiska, husliga och andra allmännyttiga hänseenden. Namn och notiser fick jag många men inga genomarbetade skildringar. Före utgivandet av boken Goda lärare som utkom näst före sekelminnet 1942, inkom en förtjänstfull ansats till en artikel (om en allroundlärare i Västergötland), men mina försök på flera håll att få den mera upplysande och givande strandade, varför den beklagliga luckan i beskrivningarna på olika slags utmärkta lärare förblev ofylld. I samband med en skrivelse till Svenska Dagbladets chefredaktör förde jag då på tal önskvärdheten av att goda lärare och det i synnerhet i folkfattiga trakter (ödebygder) finge